Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2023; (34): 533-550
https://doi.org/10.18220/kid.1292234

GELENEĞİN YENİDEN KEŞFİ: GÜMÜŞHANE ÖRNEĞİ ÇERÇEVESİNDE ZİYARET YERLERİNİN HASTALIKLARIN TEDAVİSİNDEKİ İŞLEVİ*

*Fatma YILDIRMIŞ***

ÖZ

Zengin bir muhtevayla günümüze kadar gelmiş tedavi yöntemlerini içeren Türk halk hekimliğinin tedavi yöntemlerinden biri ziyaret yerlerine giderek şifa aramaktır. Bütün Türk toplumlarında kutsallığına ve sağaltıcı gücüne inanılan ziyaret yerleri, geçmişte bir tedavi merkezi olarak işlev görmüştür. Oralarda dua etmek, adak adamak, kurban kesmek, mum yakmak, para atmak, bazen bir gece orada uyumak tedavi için uygulanan pratiklerdir. Bu ziyaret yerleri içinde hastalıklara iyi geldiğine inanılan türbeler, yatırlar, su gözeleri, mağaralar, ağaçlar, taşlar, kayalar, tepeler mevcuttur. Anadolu toprakları bu açıdan zengin bir birikime sahiptir.

Halk hekimliği uygulamaları, onları uygulayan insanların ekonomik ve sosyal şartlarının değişmesi ve modern tıbbın gelişmesiyle ikinci plana atılmıştır. Fakat geleneksel tıbba olan ihtiyaç tekrar artınca geleneğin yeniden keşfi gündeme gelmiştir. Bu makalede örneklem olarak Gümüşhane ve ilçeleri seçilmiş, örneklem içerisindeki ziyaret yerleri tespit edilerek hangi hastalığa tedavi olarak hangilerinin tercih edildiği incelenmiştir. Makalede gözlem, görüşme, kılavuz ve kaynak kişilerden bilgi toplama yöntemleri ve literatür taraması kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Gümüşhane, Halk Hekimliği, Ziyaret Yerleri, Geleneğin Yeniden Keşfi.

REDISCOVERY OF TRADITION: THE FUNCTION OF VISITING PLACES IN THE TREATMENT OF DISEASES IN THE FRAMEWORK OF GÜMÜŞHANE SAMPLE

ABSTRACT

One of the treatment methods of Turkish folk medicine, which includes treatment methods that have survived to the present day with a rich content, is to seek healing by going to the places to visit. The places to visit, which are believed to have holiness and healing power in all Turkish societies, have functioned as a treatment center in the past. Praying there, making offerings,

* *Gönderim Tarihi:02.04.2023. Kabul Tarihi:10.04.2023.*

** *Dr. Öğr. Üyesi,* Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, GÜMÜŞHANE.fatma.hamzaoglu@hotmail.com, *ORCİD: 0000-0003-2913-5489.*

sacrificing, lighting candles, throwing money, and sometimes sleeping there at night are all practices for treatment. These places include tombs, entombed saints, water springs, caves, trees, stones, rocks, and hills believed to be good for diseases. The Anatolian lands have a rich accumulation in this respect.
Folk medicine practices have been put in the second place with the change in the economic and social conditions of the people who practice them and the development of modern medicine. However, when the need for traditional medicine increased again, the rediscovery of tradition came to the fore. Accordingly, in this article, Gümüşhane and its districts were selected as the sample, the places to visit in this sample were determined, and which places were preferred as a treatment for which disease was examined. In the article, observation, interview, guide and information collection methods from source persons and literature review were used.

Keywords: Gümüşhane, Folk Medicine, Places to Visit, Rediscovery of Tradition.

Giriş

"Halkbilimin önemli bir araştırma konusu olan türbe ve yatırlar etrafındaki geleneksel uygulamalar, temel olarak halk inanışları başlığı altında incelenmekle birlikte, bu uygulamalardan şifa talebine yönelik olanlar aynı zamanda halk hekimliği kavramını da ilgilendirmektedir".[1] İlkel dönemlerden itibaren çevresini algılamaya başlayan insan, hastalıkların nedenleri ve tedavileri üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda, kendi başının çaresine bakacak yetkinliğe ulaşmıştır. Buna bağlı olarak araştırmacılar tarafından faklı halk hekimliği tanımları ortaya konmuştur. Halk hekimliği, imkânların sınırlı olduğu ya da ümitlerin tükendiği anda başvurulan bir yöntem olarak halk edebiyatı sahasında çalışanların en çok karşılaştıkları konudur.[2] Yoder, halk hekimliğini halk arasında görülen hastalıklara karşı uygulanan iyileştirme metotlarının tümü ile hastalıklar üzerine olan geleneksel görüşlerin tamamı olarak tanımlar.[3] Pertev Naili Boratav ise; "*Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz.*" diye tanımlamaktadır.[4]

Türk kültürü, halk hekimliği yöntemleri açısından zengin bir birikim oluşturmuştur. İslam öncesi tedavi yöntemlerinin birçoğu İslami dönemde de

---

[1] "Türbe ve Yatırlar Etrafındaki İnanışların Atatürk Devrimleri ve Halk Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi" - Alparslan SANTUR (ktb.gov.tr)

[2] Ali Berat Alptekin, "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği", *Millî Folklor*, S: 86, Ankara 2010, s. 5.

[3] Don Yoder, "Halk Tıbbı ve Modern Tıp", Çev. Sibel Yoğurtçuoğlu-Ayfer Gülüm, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, Ankara 2009, s. 393.

[3] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Ankara 2015, s. 139.

sürdürülmüştür. Halk hekimliğinin tedavi yöntemlerinden biri mezar, türbe, ağaç, taş, kaya, su, tepe, mağara gibi yerlerde birtakım ritüeller uygulamaktır. Ziyaret yerleri adı altında genelleşen bu tedavi şekilleri, çok yönlü ve işlevli dinî-mistik-sihrî sosyokültürel bir yapısıyla Türk toplulukları içerisinde geçmişten günümüze kadarlık süreçte gerçekliğiyle ön plana çıkmaktadır.[5] Ziyaret esnasında yapılan işlemler; üç İhlâs bir Fatiha okuma, dua edip dilekte bulunma, duaları veya dilekleri kabul olursa yeniden türbeye gelerek okunmuş kesmeşeker dağıtma veya helva dağıtma, kurban kesme (oğlak, kuzu, koyun, horoz, tavuk), kesilen adak kurbanın kanından alnına sürme, ağaca veya çalıya çaput veya bez bağlama, kutsal sudan içme, kutsal topraktan yeme, türbeden bir miktar toprak alarak getirme, kayaya taş yapıştırma ve eğer taş yapışırsa dileğinin kabul olacağına inanma, ağrıyan bele taşı (bel taşı) sürme, dilek dileme, türbeye havlu, seccade, tespih, takke, başörtüsü bırakma, mum yakma, mezara elini yüzünü sürme, türbeye para bırakma, kutsal su ile yıkanma, türbenin anahtarını dilsiz çocuğun ağzına koyup çevirme, türbeye istenilen evin maketini bırakma, hastayı yatırın başında uyutma, kutsal ağacın meyvesini şifa niyeti ile yeme, türbeye kadını veya çocuğu satma, doğan çocuğa yatırın adını verme, kutsal kayanın veya türbenin etrafında yedi kez dönme şeklindedir.[6]

Halk arasında sağlıkla ilgili konularda modern tıp önceliklidir. Eski Türk inanışlarında halk hekimliği uygulamaları arasında iyileşmeye mahsus psikolojik telkin önemli bir yerdedir. İnanılarak peşine düşülen, kutsallaştırılarak yapılan bu uygulamalar halk hekimliğinin gelenek içinde nesillerce sürdürülmesinin koşulu olmuştur.[7] Yine eski dinlerinde kutsal saydıkları kişilerin mezarlarını kutsayan Türkler, İslam'dan sonra bu hassasiyeti devam ettirerek birçok din adamının mezarını ziyaretgâh hâline getirmiştir. Böylelikle halk hekimliği uygulamalarında birçok ritüel bugüne kadar gelmiş, birçoğuna İslami bir hüviyet kazandırılmıştır. Eski Türk inançlarından atalar kültü de bu bağlamda anlam kazanmış örneklerden biridir. Bu kült, günümüzde farklı uygulamalar ve inanışlar arasında varlığını devam ettirmektedir.

Türklerin evren anlayışını su, ateş, ağaç, maden ve toprak olmak üzere beş unsur (element) oluşturur. Eski Türklerdeki evrenin merkezinde, bu beş unsurundan toprak bulunmaktadır.[8] Türklerin geçmişten beri gelen inançları arasında dağların, suların, yaylaların, toprağın, ağacın kutsallığı, terk edilemezliği, bir ruhu ve birbiriyle ilişkili olarak var olmanın bileşenleri olduğu anlayışı vardır. Bu anlayışlar etrafında Türkler birçok gelenek biriktirmiştir. Türkler, kutsal yerin kutsal ağacını, suyunu evlada, kardeşe benzetmiş;

---

5 Ünver Günay, "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S: 15, 2003, s. 7.

6 Günay, *a.g.m.,* s. 19-20.

7 Muharrem Kaya, "Eski Türk İnançlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri", *folklor/edebiyat,* C: VII, S: 25, Ankara 2001, s. 218.

8 Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş,* İstanbul 2001, s. 25.

düğünlerinde, gelinleri kutsal sulardan geçirmiştir. Böylece atalar kültünün etkisiyle mezarlık ziyaretleri gerçekleştirme; misafire soğuk su ikram etme; pınar başlarında, türbe yakınlarında veya yüksek tepelerde piknik yapma gibi gelenekler önemli örnekler arasında yer almıştır.[9] Boratav da insanlara şifa dağıtan su kaynaklarının, kayaların ve mağaraların günümüze kadar bu eksende gelmesinde ilahi bir bakış açısıyla anlatılan efsanelerin etkili olduğunu söyler. Irmakların kaynağını ilahi kudrete dayandırırken, ılıca gibi şifalı suların, yatırlar gibi görünmez sahipleri olduğunu örneklerle anlatır. Kayaların varlığını ya bir ceza yoluyla taş kesilmeye ya da veli kişilerin kerametine bağlar, mağaraları ise evliyaların sığınağı ve barınağı olarak değerlendirir.[10]

Geçmişten günümüze kadar Anadolu'da halk hekimleri; felç, bademcik, çeşitli fiziksel ağrıları, kuduzu, uyuzu, konuşamama, kekeleme, yürüyememe gibi rahatsızlıkları, sıtma ve sarılığı, kırk basmasını, çocuklarda görülen huysuzluk, ishal, öksürük, vücutta oluşan yara, kabarma, kızarık ve kaşıntı gibi cilt rahatsızlıklarını, kırık-çıkık, göz ağrısı ve görme bozukluklarını, nazar, korku ve mantar gibi pek çok rahatsızlığı tedavi etmişlerdir. İnsanlar çevrelerinde muhakkak bu tür hastalıklar için gidebilecekleri bir sağaltıcı, iyileştirici ya da sağaltma, tedavi merkezi bulabilmiştir.[11] İnsanlar, sağaltım için gittikleri ziyaret yerlerinde bazı ritüeller uygulayarak içlerindeki iyileşme isteğini fiziksel birtakım davranışlara aksettirmiştir. Bunlardan en çok dikkati çekenler toprakla ilgili uygulamalardır. İnsan vücudunun toprakla ilişkisi düşünüldüğünde sağaltım uygulamalarında toprak kullanılması çok da şaşırtıcı değildir. Recep Tek, ziyaret yerlerinde yapılan bu uygulamalardaki toprak üzerine uzanma ve toprağı yastığının altına koyma, toprağı yeme, yalama, içme, toprakla yıkanma tedavi şekillerinin cansızdan canlıya şifayı nakletme olarak yorumlanabileceğini ifade eder. Toprakla yapılan iyileştirmelerde genellikle hem gerçekçi hem de büyüsel yöntemler kullanılmıştır. Örneğin akrep, arı, yılan sokması, burkulma, ishal, romatizma rahatsızlıkları için gerçekçi uygulamalardan; göz, kurdeşen, sarılık rahatsızlıklarında ise büyüsel yöntemlerden faydalanılmıştır.[12]

Halk hekimliği tedavi şekillerinin geçmişten günümüze kadar gelmesinin altında yatan sebep, bunların bir gelenek içerisinde aktarılmasıdır. Bir toplumun bireylerini birbirine bağlayan ve geçmişten gelen kök salmış alışkanlıklar olan gelenek, geçmişin sürdürülebilir yanlarıyla onu sürekli olarak geleceğe taşır. Gelenek, büyüsel ve dinsel pek çok ritüelin toplumda devam etmesini sağlar. Bu nedenle gelişmeyi engelleyici ve yeniliklere karşı olarak görüldüğünden

9 Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 2001, s. 415-430.

10 Boratav, *a.g.e.,* s. 60-64.

11 Recep Tek, "Anadolu Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Analojik Düşünce", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S:18, Nevşehir 2021, s. 18.

12 Recep Tek, "Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak", *SEFAD,* S: 39, Konya 2018, s. 200.

gelenekçilik, bir çeşit tutuculuk olarak değerlendirilir.[13] Geleneğin içinde taşındığı kültür ise değişken, zamana ve şartlara uyum sağlayan bir mekanizmadır ve bazen gelenekle çatışma yaşadığı görülür. Bayraktar, kültürün ve geleneğin geçirdiği bu değişimi halk biliminin bakış açısıyla değerlendirir. Ona göre, gelenek belli kalıplara sokulmuş pratikler değildir. Ayrıca gelenek ve kültür devam ederken değişir, değişirken de devam eder. Bu açıdan bakıldığında geleneğin işlevsel olduğu ortaya çıkar. Bu nedenle de geleneği eski hallerine göre yeniden oluşturmak, kurmak, inşa etmek için geleneğin yeniden keşfini ve tanımlamasını sağlamak gereklidir.[14] Geleneğin yeniden keşfi, hiç olmayan bir şeyin keşfi veya ilk defa bulunması değil, var olan bir şeyin yeni düzenle uyumlu hale getirilmesidir. Öyle ki ihtiyaç halinde geçmiş bilgilerin yeniden canlanabileceği görülmüştür. Halk hekimliği sahasında yeniden keşfetmek de böyle bir zeminde ortaya çıkar. Halk hekimliği ile ilgili süreç değerlendirildiğinde, onun, geçmişte insanların hastalıklara bulduğu çareler ve tedaviler sayesinde modern tıbbın doğmasına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Fakat sonrasında modern tıbbın gelişmesiyle geleneksel bilgilerin eski, etkisiz bazen de zararlı olduğu iddiaları gündeme gelmiştir. Zamanla bu düşüncede de değişimler olmuştur. Zira modern tıbba karşı güvensizlikler oluşmaya başlamış, insanlar geleneklerinde yer alan uygulamalara ihtiyaç duymuştur. Böylece eski ve değersiz görülen pratikler, yeniden üretilerek kullanılmaya başlamıştır.

Geleneğin şehirde yeniden üretimini sağlayan unsurlardan birisi olan halk hekimliği, bu doğrultuda insanların sağlığına önem verme şekli ve kendisini iyileştirme yolları olarak tercih ettikleri geleneksel yöntemlere dayanmaktadır. Organik yaşam ve geç yaşlanma isteği ile ilgili gelişmeler, insanların yönünü doğaya çevirmiştir. Bundan dolayı yan etkisi en az olan uygulamalar tercih edilmeye başlanmıştır. Böylelikle uzun zamandır ötelenen halk hekimliği tekrar gündeme gelmiştir. Bu durum geleneğin ve geleneksel bilginin kaybolmadan aktarımının devam ettiğinin göstergesidir. İnsanları tekrardan halk hekimliğine yönlendiren sebepler geleneğin yeniden keşfinde de etkili olmuştur ve geleneği işlevsel bir hale getirmiştir.

Bu makalede hastalıkların tedavisi ile ilgili Gümüşhane ve çevresindeki ziyaretgâh olarak bilinen yerlerin insanların hangi hastalıkları için şifa niyetine tercih edildiği üzerinde durulmuştur. Çocuksuzluğu gidermekten çocukla ilgili rahatsızlıklara, cilt yaralarından çeşitli ağrılara kadar birçok hastalığın tedavisi için ziyaret yerlerine başvurulduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak hangi hastalık için hangi ziyaret yerlerinin tercih edildiği aşağıda listelenmiştir.

13 Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, s. 200

14 Zülfikar Bayraktar, "Geleneğin Güncellenmesi Bağlamında Masaldan Çizgi Filme Keloğlan Tipi Üzerine", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2014, S: XLIX, s. 23.

1. Şifa İçin Ziyaret Edilen Türbeler-Mezar Yerleri

Dinî mahiyetteki tedavi şekillerinin bir çeşidi türbe, mezar, yatır gibi ziyaret yerlerinde şifa aramaktır. Buralar bilhassa kırsalda, hastalıklarına şifa, dertlerine deva arayanların sıklıkla uğradıkları mekânlardır. Bu yatırlar ve mezarlar, bir veliye ait olduğuna inanılan bir kabir, bir ağaç, bir su gözesi, bir mağara veya bir kaya olabilir. Bu mekânlara ait anlatılar, çeşitli rahatsızlıklar karşısında çaresiz kalan insanların onları tercih etmesinde etkilidir.[15] Birçok hastalığın tedavisi için ziyaret edilen türbe ve yatırlarda uygulanan tedavi yöntemleri, o yatırlarla ilgili anlatılarla şekillenmektedir.

Atalar kültü, özellikle kutsal kabul edilen yerlere sağaltım gücü bahşedilmesi noktasında da etkilidir. Ölmüş atalara tazimi ve onlar için kurban sunmayı içeren atalar kültünün temelinde onların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı ve kendilerine duyulan minnet duygusu yatmaktadır. Ayrıca atalar kültünde ölen her atanın ruhu ve mezarı kült olarak görülmez, yalnızca saygıdeğer olanlar kültleştirilir. Bu bağlamda ölüler kültü ile atalar kültünü birbirinden ayırmak gerekmektedir.[16] Anadolu'da var olan evliya, yatır, türbe, dede, baba inanışları atalar kültüne bağlanmaktadır.

Atalar kültü, İslamiyet'in kabulünden sonra veli kültüne dönüşmüştür. Atalar inancı, Müslümanlıkla da bağdaşarak veli tipine evirilir ve ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır.[17] Velî kültü, olağanüstü kuvvet ve kudretlerle donanmış olup Tanrı'ya yakın olduğuna inanılan bir zatın ihtiyacı olana kendisi sağ veya ölü iken bile yardımının dokunacağı düşüncesi ve buna bağlı bütün yollara başvurulmasıdır.[18] İnsanlar, bu şahsiyetlerin Tanrı'nın sevgili kulları olduğuna, O'nun izniyle insanların dileklerini kendisine ulaştıracağına ve yaratıcının onların yüzleri suyu hürmetine insanlara yardım edebileceklerine inanırlar. Bu nedenle gömüldükleri yer bir ziyaretgâha veya türbeye dönüşür. Buralarda dilekler dilenir, gerçekleşirse de adanan adaklar yerine getirilir.[19] Buralarda yatan zatları kızdıracak davranışlardan kaçınılır, sevgi ve saygı gösterilir.[20] Gümüşhane ve çevresinde şifa için tercih edilen, dua ve dilekte bulunulan, insanların dertlerine çare aradığı türbe, mezar veya yatır şeklindeki ziyaret yerleri şu şekildedir.

"Fadime Ana Türbesi", Gümüşhane merkeze bağlı Kabaköy'de bulunmaktadır. Fadime Ana ölmeden önce yakınlarının rüyalarına girip öleceğini söyleyerek keramet göstermiş ibadetlerine düşkün bir kadındır. Ölümünden

---

15 Yılmaz Önay, "Van Folklorunda Hastalıkların Tedavisi İle İlgili Anlatılan Efsaneler", *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C: 1, S: 1, Van 2020, s. 92.

16 Harun Güngör, *Eski Türklerde Din ve Düşünce*, Ankara 2002, s. 264.

17 Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara 1992, s. 7.

18 Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara 1984, s. 4.

19 Boratav, *a.g.e.*, s. 52.

20 Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara 2003, s. 166.

uzun zaman sonra Gümüşhaneli biri, hac ibadeti sırasında onu görüp onunla sohbet eder. Hacdan dönen ismi bilinmeyen kişi onun mezarına türbe yaptırır. Önceleri ziyaret edilmeyen Fadime Ana türbe yapıldıktan sonra ziyaretçi akınına uğrar. Sonraları hakkında Fadime Ana ve türbesi hakkında efsaneler anlatılmaya başlar. Cuma günleri ziyaret edilen Fadime Ana türbesi, stres, sıkıntı, çeşitli hastalıkları olan, çocukları olmayan veya çocukları engelli doğanların tercih ettiği bir yer olmuştur (KK11, KK12). Gümüşhane'de başka bir türbe, Tekke'de büyük evliyalardan olduğu kabul edilen "Çağırgan Baba Türbesi"dir. Ellerinde demriyo (bir çeşit cilt hastalığı) olanlar, çocuğu olmayanlar, çocuğu konuşamayan veya yürüyemeyenler özellikle oraya gider, namaz kılar (KK11, KK14). Gümüşhane merkeze bağlı bir başka ziyaret yeri olan Yeniköy köyünde keramet sahibi olan "Abdal Dede" ve mezarı etrafında birçok efsane anlatılır. Burayı ziyarete gelenler mezarın etrafında üç veya yedi kere dolanır, dileklerinin kabul olması için türbede yeri belli olan bir yere para atarlar ve kurban keserler. Şifa arayanlar mezarın yanındaki topraktan alır ve küçük bir parça yerler. Burayı genellikle çocuğu olmayan kadınlar ziyaret eder (KK14). İnsanlar çocuklarının hastalıkları karşısında çok çaresiz kalırlar ve her türlü yolu deneyerek şifa ararlar. Çocukların çeşitli hastalıkları için gidilen ziyaret yerlerinden biri de Gümüşhane merkeze bağlı Keçikaya köyü mezarlığında bunulan "Osman Baba" adlı mezardır. Mezar toprağının şifa kaynağı olduğu inancı vardır (KK15).

"Çipilli Baba", Şiran ilçesinin Mertekli köyü Bozatlı dağında bulunan bir ziyarettir. "Çipilli Baba"nın mezarının yanında pelit ve ardıç ağacı vardır. Burayı çoğunlukla kadınlar ziyaret ederler. Baş ağrısı olanlar, sık sık bayılanlar, çocuğu yaşayamayanlar şifa için buraya gelir ve üç ihlas okuyarak ardıç ağacına çaput bağlarlar. Cumartesi günü ziyarete gelenler, iki rekât namaz kılıp mezarın başında bir gece kalırlar. Dileklerin kabul olması için mezara para atılır, mezarın toprağı hastalıklardan korunmak için evlerde saklanır. Eğer dilek kabul olursa kurban kesilip mezarın yanında bırakılır. Başka bir ziyaret yeri Ozanca (Beşkilise) köyünde "Ağbaba"ya genelde sara hastaları getirilir. Ayrıca bu köyün alt tarafında da Ağbaba'nın kardeşi olduğu düşünülen "Sarı Baba" vardır (KK1).

Kürtün ilçesinde bir yaylada "Şah Cüneyt" olarak bilinen bir mezar vardır. Çocuğu olmayan, çeşitli hastalıkları olan, huy tutan (bayılmalar) insanlar şifa niyetiyle burayı ziyaret etmektedir. Ziyaret esnasında mum yakma, çaput bağlama, para atma gibi uygulamalar günümüzde de devam etmektedir. Yine burada şifa niyetine gidilen "Toner Eri", "Hıdırbaba" ve "Güvenç Abdal" olarak bilinen yatırlar vardır. "Toner Eri"ne insanlar bilhassa huy tutan hastalığı için, "Güvenç Abdal"a ise çocukları kırklama suyunu yanındaki akan sudan almak için gidilmektedir. Bu yerler günümüzde hala bu amaçlarla ziyaret edilmeye devam etmektedir (KK2, KK10). Köse ilçesinde de "Çağrılan Baba" çocuğu olmayanların, psikolojik hastalıkları olanların, tıpta çaresi bulunamayan hastalıkların gibi çeşitli rahatsızlıklar geçiren insanların ziyaret ettiği bir

türbedir. Türbede namaz kılınması, dua edilmesi, adak adanması, kurban kesilmesi, çaput bağlanması, türbe taşlarına dokunulması gibi uygulamalar günümüzde devam etmektedir. Yine Köse'de Örenşar köyünde kaybolmuş evliya mezarları olduğuna inanılan bir yeri yöre halkından çocukları engelli doğanlar, çocukları yürüyemeyen veya konuşamayanlar ziyaret etmektedir (KK8, KK13).

Gümüşhane'nin Kelkit İlçesine en uzak köylerden biri olan Çamur'da eski bir mezarlık içerisinde kümbet bulunmaktadır. "Kümbet"; büyük ölçüde sağlam olarak günümüze ulaşmış, kaçak kazılarla önemli ölçüde tahrip edilmiş, kitabeleri yerinden sökülmüş, duvar taşları yıkılmış ve içerisi kazılmıştır. Günümüzde köy dışında kendi haline yıkılmaya terk edilmiştir.[21] Anlatılanlara göre kümbetin bir şeyhe ait olduğu bilinmektedir. Kümbetin içinde şeyhin mezarı, sandukası, aynası ve hırkası bulunmaktadır. Hasta insanların bu hırkayı giyip aynaya baktığında şifa bulacağına inanılmaktadır. Felçli insanların gittiği ve şifa bulduğu inancı hâkimdir. Bir diğer ziyaret yeri ise Kelkit ilçesinin Başpınar köyünde üç kardeşin mezarının bulunduğu" Üç Ziyaret" adlı bir türbedir. Türbenin yanında bulunan şifalı suyla çocuklar yıkanır, bir gece türbede yatırılır ve hastalığından kurtulur. Türbeye gelenler şifa niyetine türbenin toprağından yerler. Gece yatan hastalar şifa bulacaklarsa rüyalarında kurban kesmesi öğütlenir. "Üç Mezar", Kelkit ilçesinde başı ağrıyanların ziyaret ettiği ve adak kurbanlarını kestiği üç tane mezardır.[22]

2. Şifa İçin Ziyaret Edilen Su Gözeleri

Üretken ve potansiyel güçleri temsil eden su, her türlü kozmik oluşumun temeli olarak varlığın tohumlarının taşıyıcısıdır. Su her zaman yenilenmenin, ortaya çıkmanın, yaşam potansiyelinin, iyileşmenin simgesidir. Çünkü içindeki tohumlarla toprağı, hayvanları, insanları dölleyerek her şeyin gelişimini ve iyileşmesini sağlar.[23] Türk kültüründe su önemli, kutsal ve dişidir. Dede Korkut Kitabı'nda "Su Hakk'ın didarını görmüştür." ifadesi geçer. Yaratılış su ile başlatılır ve evrenin ilk maddesidir.[24] Geleneksel Türk dini içerisinde su, dinî bir mahiyete bürünmüş ve pınar, ırmak, göl, göze gibi su ile ilgili yerler kutsiyet kazanmıştır. Su her şeyden önce temizlik ve saflığın simgesidir.[25] Gözeler, nehir, pınar, göl gibi su kaynakları, özellikle iyileştirici güçleri olduğu kabul

---

21 Haldun Özkan, Gümüşhane'de Osmanlı Dönemi Türbeleri*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (41), s. 154, 2009; *Gümüşhane İli Kültür Envanteri*, Ankara 2016, s. 254.

22 Talat Ülker ve diğerleri, *Gümüşhane Halk Kültürü 1*, Gümüşhane 2011, s. 442-446.

23 Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul 2009, s. 196-197.

24 Günnur Yücekal Arpacı, *Gök-Tanrı İnancının Bilinmeyenleri Din ve Millet Kavramları*, İstanbul 2012, s. 137.

25 Ünver Günay ve Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara 2015, s. 58.

edilen termal ve tuzlu gibi nitelikleri olanlar, hayranlık uyandıracak kadar kutsal bir kimliğe büründürülmüştür.[26]

Gümüşhane ve çevresinde şifa niyetiyle ziyaret edilen birçok su gözesi vardır ve şu şekildedir. "Ziyaret", Gümüşhane merkeze bağlı Dölek köyünde şifalı, tuzlu, kaynar bir sudur. Özellikle sedef gibi cilt hastalıklarına iyi gelir. Ziyaret esnasında abdest alınır ve namaz kılınır. Ziyaretçi dileğinin kabul olması için suyun içine para ve elbisesinden kopardığı bir düğme atar. "Kandil", Gümüşhane'nin merkez köylerinden Tekke sınırları içerisinde bir mağaranın tavanından damlayarak biriken tuzlu sudur. Bayramlarda ve Hıdırellez'de halk tarafından ziyaret edilen bu tuzlu suyun çeşitli hastalıklara iyi geldiğine ve burada yapılan dileklerin kabul olacağına inanılır. İnsanlar bilhassa da cilt hastalıklarına iyi gelen bu sudan içer, bu suyla yıkanır, suyu hasta yerlerine sürer. "Taşdüşüren", büyük bir kayanın altından çıkan, şifa niyetine içilen, mide taşlarını, bağırsak kumlarını düşürdüğüne inanılan su gözesidir. Köye de adını veren "Zirli" adındaki ziyaret, bir kayanın altından çıkan şifalı sudur (KK11, KK12). Gümüşhane'ye bağlı Üçkol köyünde yara, kaşıntı, uyuz gibi cilt hastalıklarına şifa olan maden suyu gözesi vardır (KK 14). Aksu (Manastır) köyünde sadece Hıdırellez günü akan bir su vardır. Buraya çocuğu olmayan, ruh sıkıntıları olan, demriyosu olanlar sabah erkenden gelir, kapalı bir yeri olduğundan burada yıkanır, şifa bekler (KK11).

Şiran ilçesi Çakırkaya köyünde "Demriyo" adlı ziyaretten alınan toprakla manastır toprağı karıştırılıp çamur yapılır ve demriyo hastalarının ciltlerine sürülür. Kavaklıdere (Çaputlu) köyünde Hosirik diye tabir edilen çocuklarda görülen sulu çiçek hastalığına çözüm olan bir ziyaret vardır. Şiran'da bir başka şifalı su da "Kaynar"dır. Bu suyu ziyarete gelenlerin namaz kılıp bu sudan içer ve su ile yıkanırlarsa hastalıklarına şifa bulacaklarına inanılır (KK1).

Gümüşhane'nin Köse ilçesinde yer alan "Ecmede veya Acı Su" olarak bilinen göze mide rahatsızlığına iyi gelir. İnsanlar günümüzde de bu sudan şifa niyetine içiyorlar (KK8). "Şıh Suyu"nun çeşitli hastalıklara şifa olacağına inanılır. Kadırga yaylasında bulunan bu suyun gözünde hançer vardır. Bu hançerin toprağa saplanmasıyla suyun çıktığına inanılır ve su şifa niyetine içilir. Günümüzde bu uygulama devam etmektedir (KK2).

"Tuzlu Bağlam", Kelkit ilçesi Yeşilova köyünde çeşitli cilt hastalıklarına bilhassa da demriyo hastalığına iyi geldiğine inanılan bir su gözesidir. Cilt hastalığı olanlar bu gözeden aldıkları suyla üç gün üst üste banyo yapmalıdır. Kelkit'te olup da çeşitli hastalıklara şifa olan başka su gözeleri de vardır. Bunlardan biri olan "Süt Pınarı" Gümüşhane'nin Kelkit ilçesinde sütü az olan veya hiç olmayan annelerin sütünü çoğaltacağına inanılan su gözesidir (KK4). Kelkit'te diğer şifalı su gözeleri ise "Göz Pınarı" (KK4, KK9), "Sarı Süleyman"

[26] Eliade, *a.g.e.,* s. 206.

(KK4) ve "Huy Kesen 2"dir. Alansa köyünde "Gümüşgöze Gözü" şifalı su olarak bilinen ve hala gidilen bir su gözesidir (KK9, KK13).

"Ayazma Taşı", Torul ilçesine bağlı Musalla köyünde bulunan üstünden tuzlu su çıkan bir kayadır. Egzama gibi cilt hastalıklarına iyi gelen suyun kenarında bir ağaç vardır. Geçmişte ziyarete gelenler bu ağaca çaput bağlarlarken günümüzde bu ağaç kurumuş ve çaput bağlama geleneği de unutulmuştur. Fakat 20 Mayıs'ta (Mayıs Yedisi) her yıl davul zurna eşliğinde yapılan şenlikler günümüzde devam etmektedir. Bu şenliğe Ayazma Günü adı verilir (KK3, KK11, KK16). Gümüşhane Geçit köyü mezire mevkiinde böbrek taşlarına iyi geldiğine inanılan ve bugün hala ziyaret edilen bir su gözesi vardır (KK6).

3. Şifa İçin Ziyaret Edilen Ağaçlar

Hayat Ağacı, Evren Ağacı; ölüleri dirilten, hastaları iyileştiren, gençleştiren mucizevi bitkilerin ilk örnek sembolüdür. Edebî metinlerde bu ağacın yeri, göğü ve yeraltını birbirine bağladığı düşüncesi işlenir. Ağaç, yeni doğanların ve küçük çocukların koruyucusudur. Zira ağaç topraktan aldığı tükenmez yaşamın, hayat kaynağının, üremenin, yeniden doğmanın, şifanın ve nihai gerçekliğin temsilidir. Bir ağaç kovuğuna hasta bir çocuk koymak, yeniden doğuma ve yenilenmeye işarettir.[27]

Ataların kutsal ağaçların yanında dinlenip kaldığı inancının etkisiyle hemen hemen her türbe veya yatırın yanında kutsal sayılıp kesilmesinin yasak olduğu ağaçlar vardır. Buralardaki ağaç ve bitkilere verilen kutsallık ataya gösterilen saygının; ağaçlara bez bağlamak, mezarlara belli bitkiler bırakmak ise atadan istenen yardımın tezahürüdür.[28] Bu nedenle de ağaca kurban verilmez ama çaput bağlanabilir. Altaylarda ağaç kesilmek zorunda kalınırsa ağaçtan özür dilenir ve bu ağaç, insanla bir tutulur.[29] Kutsal olan ağaç kült haline gelmiştir ve özellikle kayın gibi bazı ağaçlara ayrıca saygı gösterilir.[30] Gümüşhane ve çevresinde yer alan kutsal ağaçlar şöyledir:

Çocuğu olamayanların veya yürüyemeyenlerin ziyaret ettiği, dilek dilediği, çaput bağladığı ağaçlar "Ardıç" ve "Sarı Baba"dır. "Ardıç", Gümüşhane merkeze bağlı Harmancık mevkiinde bulunan özellikle çocuğu olmayanların ip, çaput, bez bağlamak suretiyle ziyaret ettiği çok yaşlı bir ağaçtır (KK14). "Sarı Baba", Şiran ilçesinin Ozanca köyünün içinde yıkık evlerin arasında kayısı ve erik ağaçlarının bulunduğu ziyaret yeridir. Evlenmemiş kızlar ve çocuğu olmayan kadınlar bu ağaçlara çaput bağlar ve etrafında üç defa dolanırlar (KK1).

Sara hastalığına ve çeşitli hastalıklara iyi geldiği düşünülen "Limnişbaşı" dallarına çaput bağlanan kuşburnu ağaçlarıdır. Fakat günümüzde bu uygulama

---

27 Mircea Eliade, *Şamanizm*, Ankara 2018, s. 337-342.

28 Erman Artun, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, İstanbul 2006, s. 21.

29 Günnur Yücekal Arpacı, *Gök-Tanrı İnancının Bilinmeyenleri Din ve Millet Kavramları*, İstanbul 2012, s. 176.

30 Wilhelm Radloff, *Türklük ve Şamanlık*, İstanbul 2012, s. 268.

devam etmiyor (KK1). Gümüşhane Dört Konak köyünde ortası delik olan bir ceviz ağacı vardır. Çocuğu olmayanlar veya olup da yaşamayanlar, çocuğu konuşamayanlar, ruhsal hastalıkları olanlar bu cevizin içinden geçirilir (KK11).

4. Şifa İçin Ziyaret Edilen Kayalar-Taşlar

Sert, sağlam, dayanıklı, eksiksiz gücü olan, görkemli, soylu, huşu verici özellikli taşlar ve kayalar, ilkel insanların din anlayışında kutsalın tezahürü olmuştur. Nahif insan karşısında taşlar ve kayalar, gücün, büyüklüğün, korkunun tehdidin timsalidir. Bu nedenle de insanlar, onlara temsil ettikleri simgeye yönelik saygı gösterir. Bilhassa çocuk sahibi olmama, doğan çocukların yaşamaması gibi sorunların çözümü için tercih edilen, şifa amacıyla gidilen kutsal taşlara sürtünme, üstünde kayma, yatma veya deliği varsa içinden geçme gibi ritüeller çok yaygındır. Kadınlar taşa karınlarını sürterler, kocalarından kaçar gibi etrafında dönerler. Çocukların büyümesini ve gelişmesini sağlayan, yeniden doğumu, bereketi simgeleyen yuvarlak biçimindeki taşlar çocukların içinden geçirilerek sağaltımını sağlar.[31] Yuvarlak/delik taştan geçme, Eliade'ye göre kişinin cenin pozisyonu alıp simgesel olarak ölmenin ve yeniden dirilmenin, bir başka deyişle sağaltımın ifadesidir. "Kökene dönüş veya döl yatağına dönüş" olarak adlandırılan ve mitsel bir davranış olarak görülen bu uygulama, kişinin geriye dönerek hayata yeniden başlaması olarak değerlendirilir.[32] Bu doğrultuda geleneksel Türk kültürü için de kutsal bir anlamı olan taş ve kayaların bir "izi"sinin (iye) olduğuna inanılmıştır ve bu yerler korumaya alınmıştır.[33] Bu taş ve kayalar, bazen bir mezar, ağaç veya su kaynağı gibi mukaddes sayılan varlıkların yanında yer aldığı için bazen de sadece kendi başına ziyaret etme adabına bağlı olarak kutsallaştırılır. Örnekleri Gümüşhane ve çevresinde de görülen taş veya kaya şeklinde olan ziyaret yerleri şöyledir.

Gümüşhane merkeze bağlı Kale köyünde bulunan bir kaya olan "Dilekkaya", özellikle çocuğu olmayanların tercih ettiği bir ziyaret yeridir. Çocuğu olmayan kadınlar, kayanın üzerine bir kazık çakar. Bu kazığa bir parça kumaş bağlar ve etrafında üç kez döner. Sonrasında dilekleri kabul olsun diye mum yakar ve horoz kesip onu kayadan aşağı atarlar. "Dilektaşı", Gümüşhane merkeze bağlı Kale köyünde dere içinde bir ziyaret yeridir. Özellikle çocuğu olmayanların gittiği bu yerde dileklerin kabul olması için horoz kurban edilir .[34] "Deliktaş", Gümüşhane merkeze bağlı Dölek köyünde içinden geçilerek şifa bulunacağına inanılan bir taştır. Özellikle çocuğu olmayanlar, üç ihlas bir Fatiha okuyarak delikten geçerler (KK11, KK12).

---

31 Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 227-230.

32 Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, İstanbul 2018, s. 118.

33 Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara 2015, s. 60.

34 Talat Ülker ve diğerleri, *a.g.e.,* s. 436, 439.

"Erenkaya / Karataş", Şiran ilçesi Erenkaya köyünde bir kayadır. Çocuğu olmayan kadınlar taşın etrafında üç kere dolaşıp horoz keser, ayrıca cilt hastası olanlar da horozun kanını cildine sürer.[35] Kelkit'te Geremez dağında kaygan bir taş vardır. Çocuğu olmayanlar, ruhsal hastalıkları olanlar, bir şeylerden korkanların gittiği bir taştır. Günümüzde artık kimsenin gitmediği bir yerdir (KK7).

"Buzluk", Kelkit ilçesinde bulunan bir kayanın içindeki büyük bir buz tabakasıdır. İnsanlar, yazın bile erimeyen bu buzdan bir parça alarak hastalıklı yerlerine pansuman yaparlar. "Delikli Taş", Kelkit ilçesinde ortası delikli, baş ağrısı, bel ağrısı ve sara hastalığına iyi gelen bir taştır. "Yağlı Baba", Kelkit ilçesinde bulunan terleme şeklinde üzerinden yağ akan bir taştır. Birçok hastalığa bilhassa sıtma hastalığına iyi geldiğine inanılan "Yağlı Baba"ya gelenler buradan akan yağı ellerine, yüzlerine sürer, yanındaki çalıya çaput bağlar, namaz kılar ve dua ederler.[36]

5. Şifa İçin Ziyaret Edilen Mağaralar

Geleneksel Türk kültüründe ve edebî metinlerinde mağara, kutsal olarak değerlendirilmiştir. Türklerin ilk atası olan Ay-ata'nın bir mağarada meydana geldiği tasavvur edilir ve bu nedenle mağaraya ana rahmi görevi yüklenir. Türk boylarının mağara tasavvurları arasında ecdat anlayışı vardır. Buradan hareketle mağaraları mabet şeklinde oymak, mağaralarda ata ruhlarına kurban sunmak, mağaraya saygınlık ve kutsiyet kazandırmak bu konuyla ilgili çok dikkat çekici durumlardır.[37] Bunun dışında mağaralara şifa için ziyarete gidildiği, mağaranın içindeki sulardan içildiği bilinmektedir. Gümüşhane ve çevresinde de karşılaşılan bu uygulamalar şu şekildedir.

Gümüşhane ve çevresinde şifa niyetine ziyaret edilen "Karaca Mağarası", "Doyduk", "Mağara 1", "Mağara 2" olarak bilinen mağaralardır. "Karaca Mağarası", Torul'un Cebeli Köyü sınırları içerisinde kent merkezine on yedi kilometre uzaklıktadır. Mağaradaki çok çeşitli renklerde sarkıtlar, dikitler, mağara çiçekleri, bayrak şekilleri perde damlataşları, mağara incileri, filkulakları, traverten havuzları, org desenli duvarlar, traverten basamakları, sütunlar, mağara gülleri görünüm ve seyirleri ile görenleri büyülemektedir. Mağaranın doğal klima özelliği ile atmosferi ziyaretçilerine ve astım hastalarına rahat bir hava sunarak mağara turizmi yanında sağlık turizmi açısından önemli hizmetler vermektedir.[38] "Doyduk", Gümüşhane merkeze bağlı Tamzı köyü sınırları içerisinde bir mağaradır. Şifalı olduğuna inanılan mağara içindeki suyla

35 Talat Ülker ve diğerleri, *a.g.e.,* s. 472.
36 Talat Ülker ve diğerleri, *a.g.e.,* 448-450.
37 Günay-Güngör, *a.g.e.,* s. 65-66.
38 *Gümüşhane İli Kültür Envanteri*, s. 424.

Hıdırellez şenliklerinde bilhassa da kadınlar tarafından kısırlık başta olmak üzere birçok hastalığa şifa aranır.[39]

"Mağara -1", Köse ilçesinde mağara içinde kadın suretine benzeyen bir taştan akan suyun sütü az olan annelere iyi geleceğine inanılır. Günümüzde insanlar burayı ziyarete etmeye devam etmektedir ve gelenler arasında burada gölgeler, siluetler görenler vardır. "Mağara -2", Köse ilçesine bağlı Yuvacık köyünde mağara şeklinde bir deliktir. Bu delikten özellikle çocuğu olmayanlar geçer ve mağaranın dışındaki çalılara çaput bağlarlar. Fakat günümüzde bu mağara halka açık değildir (KK8). Kelkit ilçesi Özen köyünde mağaraların olduğu, bu mağaralardan akan damla şeklinde sudan çocuğu olmayan eşlerin içerek o suyla yıkanarak şifa bulacakları inancı vardır (KK1).

6. Şifa İçin Ziyaret Edilen Tepeler-Kalıntılar

Anadolu'nun en küçük yerleşim yerlerinde, mezralarda, beldelerde taşlarla, yüksek tepelerle ilgili İslam öncesi dönemden kalma birçok inanış vardır. Bu yerler kutsal ziyaret yerleri haline gelmiştir. Öyle ki sevilen kişiler vefat edince bu yüksek tepelere gömülür ve o tepe kutsal mekân haline gelir.[40] Dağ kültü etrafında kümelenen kutsal dağın tepesinde kurban kesmek, Tanrı'ya saygı sunmak geleneksel Türk dininde görülen ritüellerdir.[41] Çünkü bir şeyi göğe doğru yükseltmek ona kutsiyet kazandırır. Türklerde Tanrı'nın mekânının gökler olarak tasavvuru bu durumun birinci sebebidir. Türklerin ellerini göğe kaldırarak dua etmeleri dahi bu inancın devamıdır. Ağaçların tek ve uzun olanları, yeryüzü şekillerinden göğe yakın olanları bu nedenle kutsaldır. Eski Türkler kağanlar gibi önemli kişileri de bu bağlamda yüksek yerlere gömmüşlerdir. Gümüşhane ve çevresinde bu şekilde kutsanan ve etrafında ritüeller oluşan tepe ve kalıntılar eski Türk inanışlarının devamını gösterir niteliktedir ve şu şekildedir.

"Kilise", Gümüşhane merkezde çeşitli hastalıklar bilhassa yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar için ziyaret edilen tarihi bir kilise kalıntısıdır. İnsanlar bilhassa Cuma günü erkekler Cuma namazından çıktığı anda konuşamayan çocuklarının ağzında kilit çevirirler. "Deliktaş" Gümüşhane merkeze bağlı Arzular beldesinde boğmaca hastalığına yakalanmış çocukların götürüldüğü delikli bir dağ çıkıntısıdır. "Tandır" ise eski Gümüşhane olarak bilinen Süleymaniye Mahallesinde genel olarak hastalıklara şifa için ziyaret edilen bir kalıntıdır (KK 11, KK12, KK14). Gümüşhane merkez köylerinden Dörtkonak köyünde "Ziyaret" adı verilen kümbet şeklinde bir kalıntı var. Rumlardan kalma bir yerdir, önünde para atılan bir bölme vardır; burada mum yakılır, yanındaki

---

39 Talat Ülker ve diğerleri, *a.g.e.,* s. 442.

40 Cemal Şener, *Şamanizm Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini*, İstanbul 1997, s. 84.

41 Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm,* Ankara 1986, s. 49.

çalıya ip, çaput bağlanır. Geçmişte buraya şifa için çok gelen olurken şimdilerde gelenlerin sayısı azalmıştır (KK11).

Gümüşhane merkez köyü olan Çayırardı köyünün hemen karşısında yer alan köye ve çevreye hâkim kaleyi andıran kayalık zirveden oluşan bir tepe vardır. Bu tepede kimin olduğu bilinmeyen bir mezar ve göze vardır. Ziyaretin taşı ile ilgili olarak birçok söylenti, anlatım vardır. Özellikle Nevruz'a denk gelen bir tarihte çoluk- çocuk herkes; bu mezarın etrafında dolaşır, dualar eder, getirilen yemekler yenir. Zirvenin düz bir yerinde halaylar çekilip, türküler söylenir. Dilekler tutulup zirvenin çevresindeki ağaçlara değişik bez parçaları ve ipler bağlanır. Civardaki çalı ve ağaçlar, bu bağlanan ip ve bezlerle rengârenk bir görüntü ile kaplanır. Bu yerde bulunan bir su kaynağı üzerindeki göze diye tabir edilen yere bozuk paralar atılarak dilekler tutulur. Bu gelenek günümüzde tamamen yok olmuş durumdadır. Fakat ziyaretin taşı gerçekten insanı büyüleyen ihtişamıyla, farklı tarihlerde de olsa ziyaretçilerini ağırlamaya devam eder (KK 17). Bir başkası "Ziyaret Tepe"dir. Gümüşhane merkezde Esenler köyünde şehitlerin yattığına ve çeşitli hastalıklara şifa olacağına inanılan bir tepedir (KK11).

"Könger Ziyareti", Şiran ilçesi Araköy sınırları içinde bir tepedir. Çocuğu olmayan kadınlar bu tepeyi ziyarete geldiğinde oradan bir avuç toprak alır. Avucundaki toprakta böcek türünde bir canlı varsa çocuğunun olacağına yoksa çocuğun olmayacağına inanılır. Fakat günümüzde burada yıllık şenlikler yapılıyor ve pikniğe gidiliyor. Şifa niyetiyle gitme geleneği kaybolmuştur (KK1, KK5). "Tilki Tepesi" ise Köse ilçesine bağlı Bahçelievler mahallesinde üçgen şeklinde ahşaptan yapılmış bir ziyarettir. Hasta çocukların iyileşmesi için bu çocuklara ahşap üçgenin etrafı üç kez dolandırılır fakat bu, günümüzde unutulan uygulamalar arasındadır (KK8).

Sonuç

Günümüzde halk hekimliğinin modern tıp ile bir etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir. Geçmişten bu yana yapılan uygulamalar neticesinde halk hekimliğinin modern tıbbın tedavi yöntemlerine katkısı olduğu görülmektedir. Ancak modern tıbbın gelişmesi ve etkili sonuçlar göstermesi, değişen sosyokültürel şartlar, ekonomik arayışlar gibi pek çok sebep halk hekimliğine olan ilgiyi azaltmıştır. Bu azalma, kırsal nüfus oranının kent nüfusu karşısında düşmüş olmasının da tetiklediği bir sonuçtur.

Gümüşhane ve çevresindeki ziyaret yerlerine bakıldığında insanların hastalıklarına şifa bulabilmek için birçok yerden medet umduğu görülmektedir. Şifa için tercih edilen ziyaret yerleriyle ilgili ulaşılabilen sayı incelendiğinde bunun gerçekliği ve önemi daha da anlaşılmaktadır. Buna göre bölgede şifalı olduğuna inanılan on beş mezar ve türbe, on dokuz su gözesi, dört ağaç, sekiz tepe, sekiz kaya ve taş, beş mağara, tespit edilmiştir. Bu ziyaret yerlerinden on altısı çocuk hastalıkları, dördü cilt hastalıkları, dördü epilepsi, dördü ruhsal

bozukluklar, otuz altısı diğer hastalıklar için tercih edilmektedir. Bu durumda insanlar, çocuk sahibi olabilmek için; sağlıklı çocuk dünyaya getirebilmek için; engelli çocuklarını sağlıklarına kavuşturabilmek için; felçli hastaların iyileşebilmesi için; baş, bel, boğaz, göz gibi çeşitli ağrıların sağaltılması için; bayılma, korkma, başka varlıklarla temas gibi ruhsal hastalıkların tedavisi gibi birçok şifa beklentisi içeren birçok sebepten bu yerleri ziyaret etmektedir. Elbette ki insanlar, genel olarak bütün ziyaret yerlerine farklı amaçların ve dileklerin gerçekleşmesi için gider fakat çalışmanın içeriği gereği sadece tedavi amaçlı tercih edilip gidilenler incelenmiştir. Bu yerlerden bazıları hala ziyaret edilirken bazıları değişen şartların etkisiyle unutulmaya başlamıştır. Geleneğin yeniden keşfi bağlamında Gümüşhane ve çevresindeki ziyaret yerlerine bağlı halk hekimliği uygulamalarına genellikle modern tıbbın çaresiz kaldığı durumlarda başvurulduğu görülmektedir.

Gümüşhane'deki ziyaret yerlerine gidilirken uygulanan pratikler ise; abdest alıp namaz kılmak, ziyaretin etrafını dönmek, adak adayıp kesmek, ağaç ve çalılara ip veya çaput bağlamak, ziyarete madeni paralar atmak, mum yakmak, ziyaretten toprak almak veya suyla karıştırıp içmek, ziyaret duvar, taş veya kayalarına dilek taşı yapıştırmak, yiyecek dağıtmak, türbe veya yatır şeklindeki ziyaretlerde uyumak, delikli taşların içinden geçmek şeklindedir. Türk kültüründeki evren tasavvuru içinde su, ateş, ağaç, maden ve toprak olmak üzere beş unsurdan ateş hariç tüm unsurlar yörede sağaltımda kullanılmaktadır.

Ziyaret yerlerini önemli kılan ve şöhret sahibi yapan husus, insanlar arasında anlatılan onlarla ilgili efsanelerdir. Bu efsaneler anlatıldıkça, yaygınlaştıkça ve yaşatıldıkça insanların hafızasında canlı ve inanılır kalacaktır. İşlevleri itibarıyla günlük hayatı kolaylaştıran, pratik bir çözüm sunan ziyaret yerlerine ait uygulama ve inanışlar, halk hekimliğinin de yaşatılmasını ve aktarılmasını sağlar. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması kapsamında bu uygulama ve inanışların yaşatılmasını ve aktarılmasını sağlamak halk bilimcilerin amaçları arasındadır.

KAYNAKLAR

1.Kitap ve Makaleler

ALPTEKİN, Ali Berat, "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği", *Millî Folklor,* S: 86, Ankara 2010, ss. 5-19.

ARTUN, Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

BAYRAKTAR, Zülfikar, "Geleneğin Güncellenmesi Bağlamında Masaldan Çizgi Filme Keloğlan Tipi Üzerine", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* C: X, S: IX, ss. 19-51.

BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2015.

ÇOBANOĞLU, Özkul Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.

ELİADE, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009.

ELİADE, Mircea, *Şamanizm*, İmge Kitabevi, Ankara 2018.

ELİADE, Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2018.

ESİN, Emel, Türk Kozmolojisine Giriş, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.

GÜMÜŞHANE İLİ KÜLTÜR ENVANTERİ, Öncü Basımevi, Ankara 2016.

GÜNAY, Ünver, "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S: 15, Kayseri 2003, ss. 5-36.

GÜNAY, Ünver-GÜNGÖR, Harun, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2015.

GÜNGÖR, Harun, *Eski Türklerde Din ve Düşünce*, Türkler, C:3, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi*, C: 6, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

İNAN, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1986.

KAYA, Muharrem, "Eski Türk İnançlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri", *folklor/edebiyat*, C: VII, S: 25, Ankara 2001, ss. 199-218.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1984.

ÖGEL, Bahaeddin, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2001.

ÖNAY, Yılmaz, "Van Folklorunda Hastalıkların Tedavisi İle İlgili Anlatılan Efsaneler", *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,* C:1, S: 1, Van 2020, ss. 89-99.

ÖZKAN, Haldun, "Gümüşhane'de Osmanlı Dönemi Türbeleri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (41), 2009, ss. 145-171.

RADLOFF, Wilhelm, *Türklük ve Şamanlık*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2012.

ŞENER, Cemal, *Şamanizm Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini*, AD Yayıncılık, İstanbul 1997.

TEK, Recep, "Anadolu Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Analojik Düşünce", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S: 18, Nevşehir 2021, ss. 15-26.

TEK, Recep, "Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak", *SEFAD*, S: 39, Konya 2018, ss. 189-204.

YODER, Don, "Halk Tıbbı ve Modern Tıp", *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3,* Ed. Ö. Oğuz- S. Gürçayır vd., Çev. Sibel Yoğurtçuoğlu-Ayfer Gülüm, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2009, ss. 391-397.

YÜCEKAL ARPACI, Günnur, *Gök-Tanrı İnancının Bilinmeyenleri Din ve Millet Kavramları*, Çatı Kitapları, İstanbul 2012.

2.Kaynak Kişi Listesi

KK1- Kadir Yıldız, 1969, Şiran, Yüksekokul Mezunu, büyüklerinden öğrenmiştir.

KK2- İsmail Güvendi, 1974, Kürtün, Üniversite Mezunu, İmam, bizzat kendisi tanıktır.

KK3- Nermin Şahinöz, 1987, Torul, Lise Mezunu, Ev Hanımı, bizzat kendisi şahittir.

KK4- Fikret Duran, 1972, Kelkit, Lise Mezunu, Muhtar, bizzat kendisi şahittir.

KK5- Abdulbaki Kara, 1986, Şiran, Yüksek Lisans Mezunu, Esnaf, bizzat kendisi tanıktır.

KK6- Havva Şahinöz, 1988, Merkez, Üniversite, Ev Hanımı, bizzat kendisi tanıktır.

KK7- Ekrem Turhan, 1968, Kelkit, Lisans Mezunu, Memur, büyüklerinden öğrenmiştir.

KK8- Bünyamin Aygün, 1975, Köse, Lise Mezunu, Memur, bizzat kendisi tanıktır.

KK9- Sadık Söylemez, 1983, Kelkit, Üniversite Mezunu, Esnaf, bizzat kendisi tanıktır.

KK10- İbrahim Özdemir, 1949, Torul, Lise Mezunu, Emekli Gazeteci, çevresinden öğrenmiştir.

KK11-Birgül Tonguroğlu, 1971, Merkez, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, bizzat kendisi tanıktır.

KK12- Pınar Aydurmuş, 1972, Merkez, Lise Mezunu, Ev Hanımı, bizzat kendisi tanıktır ve ayrıca çevresinden öğrenmiştir.

KK13- Halit Şahin, 1956, Kelkit, İlkokul Mezunu, Emekli, çevresinden duymuştur.

KK14- Gülperi Doğan, 1973, Merkez, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, bizzat kendisi tanıktır.

KK15- Havva Pekin, 1933, Torul, okuma yazma bilmiyor, ev hanımı, bizzat kendisi tanıktır.

KK16- Fadime Keleş, 1946, Torul, okuma yazma biliyor, ev hanımı, bizzat kendisi tanıktır.

KK17- Celali ARSLAN, Merkez, öğretmen, 1968, üniversite mezunu, büyüklerinden duymuştur.